

LISONIY BIRLIKLARDAGI ZIDLANISH ORQALI BADIYYLIKNING YUZAGA KELISHI

Tojimatov Rasuljon G‘anijonovich,

University of Business and Science oliy ta’lim muassasi,

Til va adabiyot ta’limi kafedrası dotsent v.b.

filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolda keltirilgan laqablar, yumor va satira uning mohiyati faqat kulgi hosil kilishdan iborat emas, balki u insonni yashartirishga xizmat qiladi. Beg‘ubor, odamlarni bir-biriga mehribon, oqibatli va inoq qiladigan bunday kulgiga ham alohida diqqatni qaratish lozimligi haqida.

Kalit so‘zlar: *Lingvopoetik, askiya, latifa, laqab, yumor, satira, sinxronik.*

ABSTRACT

This article examines nicknames, humor, and satire, emphasizing that their essence lies not merely in evoking laughter but in serving to rejuvenate the human spirit. It highlights the importance of paying special attention to pure and good-hearted humor that fosters kindness, compassion, and harmony among people.

Keywords: *linguopoetics, asqiya, anecdote, nickname, humor, satire, synchronic.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются прозвища, юмор и сатира, при этом подчёркивается, что их сущность заключается не только в создании смеха, но и в служении духовному обновлению человека. Отмечается необходимость уделять особое внимание добродушному, искреннему юмору, способствующему проявлению доброты, взаимопонимания и гармонии между людьми.

Ключевые слова: *лингвопoeтика, аския, анекдот, прозвище, юмор, сатира, синхронический.*

KIRISH

O‘zbek tilida ham sinxronik va diaxronik zidlanishni ko‘rsatadigan so‘zlar talaygina bo‘lib, ular turli lisoniy va nolisoniy omillar ta’sirida yuzaga kelgan.

Sinxronik zidlanishning yuzaga kelishi, avvalo, so‘zning ma’no taraqqiyoti bilan bog‘liq. Masalan, hozirgi o‘zbek tilidagi bosh so‘zi semantik strukturasining kengayishi natijasida qarama – qarshi ma’nolarga ham ega bo‘lgan. O‘TILda uning yigirma ma’nosi berilib, shu ma’nolarning o‘n beshinchisi sifatida «cho‘ziq, davomli, bo‘yli narsalar, joy, maydonlarning boshlanish joyi» va «shu kabi narsa va joylarning

oxiri, etagi» ma’nosi qayd etilgan. Ana shu ma’nolardagi «boshlanishi» hamda «oxiri» semalari zidlanishni hosil qilgan. Qiyoslang: *U yo‘l boshidayoq pand eganidan, muddaosiga eta olmaganidan alamda* (Tohir Malik. «Shaytanat»); *Qo‘limdan kelsa, seni bu yo‘ldan qaytarardim. Endi qaytarib bo‘lmaydi. Yo‘l boshiga borib qopsan. Yana ozroq yursang tubsiz jar yoqasidan chiqasan* (Said Ahmad. «Jimjitlik»).

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Nutqiy zidlanish ham so‘zning uzual va okkazional ma’nolari bilan biror narsa, belgi va harakat – holatni atab kelsa – da, unda ma’lum darajada subyektiv baho ham bo‘ladi. Masalan, bejirim so‘zi «bichimi ixcham, xushbichim, ko‘rinishi yoqimli» hamda «bichimi beso‘naqay, ko‘rinishi yoqimsiz» ma’nolari bilan narsani nomlab kelishi mumkin. Ayni paytda, bu ma’nolarda, ayniqsa, uning okkazional ma’nosida salbiy baho yaqqol ko‘rinadi. Ammo mazkur zidlikning nutqda yuzaga kelishi unga nutqiy zidlanish maqomini beradi. Qiyoslang: *Jahongir esa Siddiq oxun mahallaga osh bergan kuni xizmat qilib yurgan Yo‘lchivoyga ko‘zi tushib unda Xadichaning belgilarini ilg‘adi: uzun kipriklar, bejirim burun, chap yuzida kulgich, tutashgan qoshlar...* (Tohir Malik. «So‘nggi o‘q»); *Askıyabozlarning hammasiga o‘zi laqab qo‘ygan, to‘y–u ma‘rakalarda, gap–u gashtaklarda pand yemay sovrin olgan askıyabozlardan edi. Ana endi «bejirim» kelinni ko‘rgan hazilvon oshnalari nima deyarkin? Cholni mana shu tashvish qiynardi* (Said Ahmad. «Xanka va Tanka»).

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, masalan, sintaktik sathdagi ziddiyatlar ko‘proq shakily – mazmunıy nomuvofiqliklar tarzida namoyon bo‘ladi, ya’ni tildagi aksariyat sodda va qo‘shma gaplar strukturasi ga semantic – sintaktik asimmetriya xosdir¹. Tabiiyki, bunday asimmetriya tasodif yoki o‘z – o‘zidan kechadigan jarayon mahsuli emas, balki so‘zlovchi, nutq egasining kommunikativ – pragmatik maqsadi va nutqiy muloqot ehtiyojining talabi natijasi sifatida yuzaga kelgan va semantic – sintaktik strukturaning ham logik, ham uslubiy – ekspressiv jihatdan yanada takomili uchun xizmat qilgan.

Sintaktik sathda dialektik ziddiyatning namoyon bo‘lishi nuqtayi nazaridan yana, masalan, gapning kommunikativ tiplaridan biri bo‘lmish so‘roq gaplarning ritorik turiga diqqat qilib ko‘raylik. O‘zbek ilmiy tilshunosligining asoschisi prof. A.G‘ulomov ritorik so‘roq gaplarni quyidagicha tavsiflagan va bu tavsif normativ qoidaga aylangan: Bunday gaplar javob talab qilmaydi. Bunda so‘roq yo‘li bilan tasdiq mazmuni beriladi (yashirin tasdiq). So‘roq gapning bu turi fikrni emotsional tusda, kuchli, ifodali, ta’sirli qilib beradi Masalan: *Bolani kim sevmaydi?! (“ hamma*

¹ Қаранг: Маҳмудов Н.М. Ўзбек тилидаги содда гапларда семантак-синтактик асимметрия. — Тошкент; Ўқитувчи, 1984.

sevadi ”). Yashirin inkor mazmuniga ega bo‘lgan so‘roq –inkor gaplar ritorik so‘roq gapning bir ko‘rinishidir. Masalan: *Bolani sevmaydigan odam bormi?* («yo‘q») *Ertalab gimnastika qilmay bo‘ladimi?* («bo‘lmaydi»)². Albatta, tilshunoslikning bugungi taraqqiyot darajasidan kelib chiqib aytilsa, ritorik so‘roq gaplar javobi til egasining ongida presuppozitsiya shaklida mavjud bo‘lgan gaplardir. O‘zbek tili sohibining ongida “ Bolani hamma sevadi ” tarzidagi presuppozitsiya barqaror bo‘lganligi uchungina *Bolani kim sevmaydi?* gapi ritorik bo‘la olmaydi, chunki o‘zbek tili sohibining ongida «Ilon go‘shining hamma sevishi» haqidagi presuppozitsiya mavjud emas, mazkur gap boshqa mentalitet sohibining tilida ritorik so‘roq gap bo‘lishi mumkin. Yoki *Ertalab gimnastika qilmay bo‘ladimi?* gapi muntazam jismoniy mehnat bilan mashg‘ul bo‘lgan kishilar nutqida ritorik bo‘la olmasa–da, aqliy mehnat kishilari nutqida ritorik bo‘laverishi mumkin. Lekin biz ta’kidlamoqchi bo‘lgan narsa shuki, ritorik so‘roq gaplarda ziddiyat (tasdiq – inkor) borligi aniq, aytish joizki, ularda o‘ziga xos sintaktik (yoki ritorik) zidlanish mavjud (rus tilshunosligida «ritorik zidlanish» termini bilan sintaktik emas, balki leksik sathdagi zidlanish hodisasi nomlanadi. Bu haqda Yo.Odilov shunday yozadi: «Zidlanishga doir so‘nggi tadqiqotlarda ritorik zidlanish haqida ham gapirilmoqda. Bu terminni dastlab qo‘llagan va ayni masala yuzasidan tadqiqot olib borgan E.V.Markasovanning fikricha, ritorik zidlanish o‘zining alohida lingvistik manbaiga ega bo‘lib, hozirgi dunyo tillarining barchasi uchun xos va uning turlicha yuzaga kelish yo‘llari ham mavjud. Ulardan biri erkalash ma’nosidagi so‘zlarni nutqiy agressiya (do‘q–po‘pisa) bilan qarama – qarshi ma’noda qo‘llashdir. E.V.Markasova tomonidan ritorik zidlanish deb atalgan hodisa mohiyatan disfemik zidlanishga yaqin keladi»³. Ko‘rinib turganiday, leksik sathdagi zidlanishni ritorik deb nomlash uni boshqa turlari bilan qorishtirishga olib keladi).

NATIJAR VA MUHOKAMA

Badiiy matnlardan olingan quyidagi misollarda ham o‘ziga xos ziddiyat, ya’ni sintaktik (ritorik) zidlanishni ko‘rish mumkin: *Terim mashinasida tovuqlar jo‘ja ochib yotibdi. Siz motorni chiqarib olibsiz. Shuncha pullik narsa uvol emasmi?* (Said Ahmad. «Bahor qizlari») – *Hozir erta turmasa bo‘ladimi?! – dedi ozgina kinoya bilan bola, keyin jiddiy ohangda qo‘shib qo‘ydi: – Nonga ketyapman. Vohli bormasam, etmay qoladi* (O‘.Umarbekov. «Kimning tashvishi yo‘q»). *Hammayoq sasib–bijg‘i ketgan; mog‘or bosgan somsayu kabobga kim karaydi?!* (Erkin A’zam. «Guli – guli»). *Shofyor olaylik deyishsa, qaysi shofyor bunaqa shaloq mashinaga –*

² Гуломов А., Аскарова М. Ҳозирги ўзбек адабий тили. 3-нашри. – Тошкент: Ўқитувчи, 1987. -Б.58-59.

³Одиллов Ё. Маъновий зидликнинг дисфемик тарзда берилиши // Ўзбек тили ва адабиёти. 2014. №3. – Б.69 -70.

bunaqa bezovta ishga ko'nadi? (Said Ahmad. «Tog' afsonasi») *Cho'lda bo'rilar bilan olishib yurgan it atirni bilarmidi? It dum hidlaydi* (Said Ahmad. «Bo'ri ovi»).

Leksik (va frazeologik) sathdagi zidlanish haqida gap ketganda bu hodisaning so'zning tuzilishiga ko'ra turlariga munosabatiga ham to'xtalish maqsadga muvofiq. So'zlarni tuzilishiga ko'ra sodda, qo'shma, juft (va takroriy) kabi turlarga tasniflash tilshunoslikda an'anaga kirganligi ma'lum. Juft so'zlarning alohida bir tipi mavjudki, ular turkiy tillarning deyarli barchasida antonimik munosabatdagi birliklarni juftlashtirish natijasida, antonimik juftlik tarzida hosil bo'ladi⁴, ya'ni qarama – qarshi, zid ma'noli ikki so'z asosida bir so'z (katta – kichik, uzun – qisqa, do'st – dushman kabi) yuzaga keladi. Bir qarashda bunday juft so'zlarda zidlanish mavjudday tuyuladi. Ammo unday emas. Juft so'zlarning lisoniy – mantiqiy mohiyati va leksik birliklar orasidagi maqomiga batafsilroq to'xtalaylik. Avvalo, shuni aytib o'tish lozimki, so'zlarning bu tipi dunyo tillarining barchasida ham bir me'yorda uchraydigan hodisa emas. Taniqli turkiyshunos N.K.Dmitrievning ta'kidlashicha, rus va boshqa evropa tillarida juft so'zlar fragmentar xarakterga ega bo'lib, ularning qo'llanishi so'zlashuv doirasi bilangina chegaralanadi, turli til oilalariga mansub sharq tillarida esa manzara tamoman boshqacha, bu tillarda so'zlarning mazkur tipi mutlaqo tabiiy bo'lib, ularning qo'llanishi biron – bir uslub doirasi bilan cheklanmaydi⁵. O'zbek tilida ham juft so'zlar juda keng tarqalgan bo'lib, tilimizning o'ziga xos betakror boyligi, emotsional – ekspressiv salmoq bilan yukungan birliklar sifatida barcha uslublarda faol qo'llanadi.

Taassuf bilan aytmoq lozimki, ayrim tadqiqotchilar bu holatni yanglish yoki shovinistik tarzda ham talqin qilganlar, go'yoki juft so'zlarning tilda paydo bo'lishi til egalari tafakkurining primitivligi, taraqqiyotning quyi bosqichida ekanligi bilan bog'liqmish. Bu tip so'zlarning yuzaga kelishi va o'ziga xos xususiyatlarini fin–ugor tillari misolida tipologik asosda atroflicha o'rgangan tadqiqotchilar, xususan, K.E.Maytinskaya mazkur fikrning tamoman asossizligini har jihatdan isbotlab berganlar⁶. Xolis mantiq shuni ko'rsatadiki, tilda juft so'zlarning yuzaga kelish imkoniyatining mavjudligi, aslida, shu til egalarining tafakkur rivoji, taxayyul tiniqligi va qamrov hajmi bepoyonligi, shuurdagi umumlashtirish va shu asosda obyektning mayda – chuydalarigacha qamragan holda ta'sirli ifoda yaratish salohiyatining muntazamligi isbotidir.

⁴ Каранг: Грамматика современного башкирского литературного языка. – М.: Наука, 1981. – С.110, 188; Грамматика современного якутского литературного языка. М.: Наука, 1982.-С.115, 168; Turkmen dilinin grammatikasy. Morfologiya. – Ashgabat: Ruh, 1999. – С.38, 96.

⁵ Дмитриев Н.К. Строй тюркских языков. – М.: Восточная литература, 1962. -С.133.

⁶ Бу ҳақда батафсил қаранг: Шиянова А.А. История изучения парных слов в финно-угорском языкознании // Вестник угроведения. №1 (8). 2012. – С.65.

Quyidagi misollarda bunga (juft soʻz va iboralarning taʼsir quvvatiga) yana bir bora ishonch hosil qilish mumkin: *Chiroq oʻchdi. Biron soat vaqt oʻtmay yoʻgʻon – ingichka xurрак товushlari keldi...* (Said Ahmad. «Hindcha qoʻshiq») *Tijoratxon esa baza yonboshidagi keldi – ketdi uchun maxsus qurilgan mehmonxonada vaqtincha istiqomat qilardi* (Said Ahmad. «Gʻildirak»). *Boshqa uylar bir – biriga elka tirab, bir – biriga oftob tushirmaydigan qilib qurilgan. Ammo «oq uy» atrofi ochiq. Bahavo. Oldi gulzor, ikki yonida archayu sarvlar kishin – yozi koʻm – koʻk boʻlib turadi* (Said Ahmad. «Oq uy»). *Er kurrasi teskarisiga aylanib, hammayoq ostin – ustin boʻldi* (Said Ahmad. «Oq uy»). *Issik – sovugʻib yotish – turishi sening gardaningda. Buloqboshiliklar himmatl boʻladi. Otaligʻingga ol. Bu bolada ish koʻp* (Said Ahmad. «Qirq besh kun»). *Azixon ikki–uch kundayoq katta – kichikning ogʻziga tushib qopdi* (Said Ahmad. «Qirq besh kun»). *Ayollarni hovli etagidagi xonaga, erkaklarni kiraverishdagi mehmonxonaga olib kirishdi. Dasturxonga quyuq – suyuq tortildi* (Said Ahmad. «Azroil oʻtgan yoʻllarda»). *Xuddi shuningdek, Ikromjon ham oʻz siymosida xalqning eng yaxshi tomonlarini mujassam etgan odam sifatida koʻrinadi – u hayotning past – balandini koʻrgan, urushda qatnashgan, sinovlardan butun chiqqan, eʼtiqodli, diyonatli, vijdonli inson* (O.Sharafiddinov. «Xalq sevgan adib»). *Men xayot – mamot jangiga ketyapman* (Said Ahmad. «Sarob»). *Umarali gʻirt mast, ogʻzidan bodi kirib, shodi chiqib xotinini soʻkadi* (Said Ahmad. «Lochin»). *Yigitlar frontda jon olib, jon berayotgan ogʻir kunlar edi* (Said Ahmad. «Toʻlqinlar»).

Tabiiyki, juft soʻzlar oʻzbek tili taraqqiyotining bugunigagina xos hodisa emas, u qadimdan aynan zamonaviy tilimizdagi modellari shaklida qoʻllangan. Qadimgi turkiy bitiklarda ham juft soʻzlarning barcha koʻrinishlari mavjudligi tadqiqotchilar tomonidan qayd etilgan⁷.

Shunga qaramay, oʻzbek tilshunosligida juft soʻzlarning alohida, yaxlit bir birlik ekanligini shubha ostiga oladigan talqinlar ham yoʻq emas. Masalan, akad. A.Hojiev «juft soʻz yasalishi yangi soʻz yasash emas» degan fikrni ilgari surgan. Olim yozadi: «Juft soʻzlar sintaktik usul (kompozitsion usul) bilan soʻz yasashning bir turi deb koʻrsatiladi. Lekin juft soʻzlarda haqiqiy maʼnodagi soʻz yasalishi (yangi soʻz hosil boʻlishi) koʻrinmaydi, yaʼni ikki soʻzni oʻzaro juftlash (bogʻlash) orqali yangi soʻz hosil qilish hodisasi hozirgi oʻzbek tilida yoʻq. Juft soʻzlarda uning komponentlari koʻpincha oʻz maʼnosini saqlaydi. Masalan, *hol – ahvol, baxt – saodat, opa – singil, qozon – tovoq, aql – hush, katta – kichik, baland–past, oyoq–qoʻl* kabilarda ikki soʻzning juftlashishidan uchinchi bir soʻz hosil boʻlgani yoʻq»⁸. Taʼkidlash lozimki, agar chindan ham juft soʻz tarkibidagi komponentlar oʻz maʼnosini saqlaydigan

⁷ Кононов А.Н. Грамматика языка тюркских рунических памятников VII– IXвв. -Л.: Наука, 1980.-С.99-101.

⁸ Ҳожиёв А. Ўзбек тилида қўшма, жуфт ва такрорий сўзлар. – Тошкент: ЎзФА, 1963.-Б.41-42.

bo'lsa, ularning juftlashuvi natijasida biror semantik (ekspressiv, logik, modal yoki yana boshqa qandaydir) farqlilik yoki leksik-formal o'zgachalik paydo bo'lmasa, so'zlarni juftlash tamoman ortiqcha, keraksiz bir yumushga aylanmaydimi? Holbuki, tildagi har qanday o'zgarish yoki harakat lisoniy ifodaga, kattadir – kichikdir, muayyan bir «yuk» qo'shmay qolmaydi. Demak, muayyan so'zlarning (antonimik, sinonimik yoki yana boshqa munosabatdagi) juftlashishi mutlaqo «ishlamaydigan», tamoman behuda jarayonlar emas, balki aniq bir «foydali koeffitsient»ni keltirib chiqaradigan tabiiy jarayonlardir. Bu «foydali koeffitsient» shundan iboratki, masalan, «ikki qarama – qarshi, zid ma'noli so'zlarning o'zaro qo'shilishi ular ifodalagan xususiy tushunchalarni o'z ichiga oluvchi yangi tushunchani yaratadi»⁹, juft so'zlar «komponentlari ma'nolaridan ko'ra umumiyroq, kengroq ma'nolarni ifodalaydi»¹⁰, ayni paytda, ko'p hollarda emotsional – ekspressivlikni yuzaga keltiradi. Bu esa har qanday tilning semantic – logik va kommunikativ – pragmatik quvvati uchun benihoya muhimdir.

Mazkur haqiqatni zakiy tilshunos sifatida ustoz A.Hojiev ham juda yaxshi anglaydi va mana bunday tabiiy savol qo'yadi: «...Juft so'zlar so'z birikmasi hisoblanmasa, bularda ikki so'zning bog'lanishidan yangi so'z hosil bo'lmasa, u holda juft so'zlarning tilda mavjudligini nima bilan izohlash mumkin va ahamiyati nimadan iborat?»

Bu haqli savolga muallifning o'zi benihoya asosli va batafsil javob beradi: «Juft so'z yasalishi so'z yasash hodisasi bo'la olmasligidan qat'iy nazar, ular tilda ortiqcha hodisa emas. O'zbek tilida juft so'zlarning mavjudligi shu tilning taraqqiyot darajasini ko'rsatuvchi belgilardan biri hisoblanadi. Chunki biror tilning taraqqiyot darajasi shu tilning lug'at sostavining qanchalik boyligi, unda yasovchi vositalarning qanchalik ko'pligi bilangina belgilanmaydi, balki fikr almashuvda turli ma'no va ottenkalarini, stilistik ottenkalarni to'la va ochiq ifodalaydigan vositalarga qanchalik boyligi bilan ham belgilanadi. Bunday vositalar turmushda fikr almashuvda bo'lgan talablar natijasida paydo bo'ladi. Lekin bunday vositalar barcha tillarda bir xil emas, ular turli tillarda turlicha bo'lishi mumkin. O'zbek tilidagi juft so'zlar ana shunday talab natijasida paydo bo'lgan va shu tilning taraqqiyot darajasini ko'rsatuvchi hodisalardan biri hisoblanadi. O'zbek tili taraqqiyoti ham buning yaqqol dalilidir. O'zbek tilida juft so'zlar jamlik, umumlashtirish kabi ma'nolardan tashqari fikr almashuvda eng nozik ma'no ottenkalarini ifodalash uchun xizmat qiladi»¹¹.

⁹ Дмитриев Н.К. Кўрсатилган асар. – Б.138.

¹⁰ Майтинская К. Е. Об одной модели парных местоименных слов в финно-угорских языках // Сущность, развитие и функции языка. – М.: Наука, 1987. – С.146.

¹¹ Хожиев А. Кўрсатилган асар. – Б.44.

Aytish joizki, «turmushda fikr almashuvda bo‘lgan talablar natijasida paydo bo‘lgan» (yuzaga kelgan // yasalgan) juft so‘zlar jamlash, umumlashtirish ma’nolari bilan yukungan yangi tushunchalar bilan birga turli ma’no nozikliklari va ma’lum darajada zmonsional – ekspressiv bo‘yoqlarni ham ifodalaydigan birliklar sifatida tilimizning leksik sathidagi boylikdir.

Birgina *issiq – sovuq* juft so‘zini olib ko‘raylik. Bu so‘zning komponentlari bo‘lmish antonimik munosabatdagi *issiq* va *sovuq* so‘zlari juft so‘z holidagi birlikda o‘z ma’nosini saqlagan deb aytib bo‘lmaydi, ya’ni bu so‘z ham «baland haroratli», ham «past haroratli» ma’nolariga ega emas, agar shunday bo‘lganda edi, bu juft so‘zni ikki qarama – qarshi ma’noga ega enantioseмик birlik sifatida baholashga to‘g‘ri kelardi. Vaholanki, bunday talqin yanglish bo‘lur edi. Mazkur juft so‘zning semantik strukturasida zidlanish yo‘q, ammo ziddiyat bor, ya’ni ikki zid ma’noli so‘z juftlashib bir leksik birlikni yuzaga keltirar ekan, ayni shu ma’nolar ziddiyati asosida «–dan... – gacha» shaklidagi yaxlit bir ma’no, alohida bir tushuncha ifodalanadi, juft so‘z komponentlariaro semantik ziddiyat yaxlit so‘z semantikasini yanada yorqinlashtiradi, unga ko‘lam va ta’sirchanlik baxsh etadi. «O‘zbek tilining izohli lug‘ati»da bu so‘zning asosiy ma’nosi «har xil darajadagi havo sharoiti» deb ko‘rsatilgan. Bu juft so‘z alohida, yaxlit, mustaqil leksik birlik bo‘lganligi uchun ham u tilning taraqqiyoti mobaynida bir qancha ko‘chma ma’nolar kasb etgan. Izohli lug‘atda bu so‘zning quyidagi uchta ko‘chma ma’nosi qayd qilingan: 1) «hayotning yaxshi – yomon, og‘ir – engil kunlari, har xil sharoitlari»; 2) «issiq va sovuq taomlar, kundalik eyiladigan, ichiladigan narsalar»; 3) «kishini go‘yo biror kimsaga «isitadigan» yoki undan «sovitadigan» amal, duo va sh.k. narsalar».

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, komponentlari antonimik munosabatdagi so‘zlardan tarkib topgan juft so‘zlarda garchi shaklan zidlanish borday ko‘rinsa ham, ularning semantik strukturasiga zidlanish deyarli xos emas (bu fikr, albatta, faqat lisoniy – uzual zidlanishga daxldor, ayrim hollarda kinoyaviy qo‘llash natijasida juft so‘zlarda ham nutqiy – okkazional zidlanish voqelanishi mumkin). Ammo juft so‘zlarning yaxlit semantik strukturasini antonimik komponentlardagi ziddiyat asosida shakllanganligi tufayli, ular ifodalagan tushuncha hajman keng, umumlashtiruvchilik xususiyatiga ega bo‘ladi, shu bois ularda ko‘p hollarda ta’sirchanlik ortiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. MADALIYEVA, Z. (2021). WILLIAM FIERMANS SCIENTIFIC VIEWS ON TWENTIETH-CENTURY UZBEK LITERATURE. THEORETICAL & APPLIED SCIENCE Учредители: Теоретическая и прикладная наука, (12), 1335-1338.

2. Ermanbetova, S. (2024). POETIC SYNTAX IN THE POETRY OF HABIB SADULLA. *Академические исследования в современной науке*, 3(40), 190-194.
3. Эрманбетова, Ш. Б. (2024). ХАБИБ САЪДУЛЛА ШЕЪРИЯТИДА ПОЭТИК СИНТАКСИС. *GOLDEN BRAIN*, 2(16), 19-25.
4. Iskandarova, M., & Usmonov, X. (2024). CLINICAL-DIAGNOSTIC FEATURES AND COMPLEXITY OF TREATMENT IN THE COMORBID COURSE OF PULMONARY TUBERCULOSIS AND MALIGNANT TUMORS. *Академические исследования в современной науке*, 3(33), 55-57.
5. Ermanbetova, S. B. (2020). WHEN I CAME OUT OF THE STREET. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 2(10), 314-318.
6. Turakulova, U. (2025). ASPECTS OF TEACHING GRAMMAR TO ELEMENTARY AND INTERMEDIATE LEVEL STUDENTS. *International Journal of Artificial Intelligence*, 1(2), 1216-1219.
7. Xabibillayev, N. (2024). IZOFALI BIRIKMALARNING TARKIBGA AJRATILISHI BORASIDAGI QARASHLAR VA ULARNING AYRIMLARI TAHLILI (2-QISM). *Прикладные науки в современном мире: проблемы и решения*, 3(9), 18-20.
8. Xabibillayev, N. (2024). IZOFALI BIRIKMALARNING TARKIBGA AJRATILISHI BORASIDAGI QARASHLAR VA ULARNING AYRIMLARI TAHLILI. *Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования*, 3(11), 79-80.
9. Xabibillayev, N. (2024). HOZIRGI O 'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA RAVISH MASALASI (1-qism). *Молодые ученые*, 2(22), 17-22.
10. Xabibillayev, N. (2024). AZIM HOJIYEVNING MORFEMA BORASIDAGI QARASHLARI. *Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования*, 3(8), 21-26.
11. Habibullayev, N. N. O. G. L., & QOZOQ, V. O. Z. T. M. (2023). SO'ZLAR CHOG'ISHTIRMASI.
12. Xabibillayev, N. (2024). Mumtoz Adabiyotni Targ 'Ib Etishda Adabiy Moslashtirishning Ahamiyati (—Lison Ut-Tayrl Ning Moslashtirilgan Matni Misolida). *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 16, 65-71.
13. DILMUROD, A., & SHOIRA, B. (2025). FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING LINGVOMADANIY TAHLILI ("Alpomish" dostoni asosida). *XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYALAR*, 1(6), 191-199.
14. Iskandarova, S., Kuziyev, U., Ashurov, D., & Rakhmatullayeva, D. (2024, November). Advancing Natural Language Processing: Beyond Embeddings. In *2024*

International Conference on IoT, Communication and Automation Technology (ICICAT) (pp. 792-796). IEEE.

15. Ashurov, D. A. (2019). THE LINGVOCULTURAL CHARACTERICS OF COLOR COMPONENT PHRASEOLOGIES IN THE VERSION OF “ALPOMISH” EPIC. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 1(6), 279-282.

16. XASHIMOVA, X. (2025). TERMINOLOGIK BAZANING YAGONA ELEKTRON PLATFORMASINI YARATISH ISTIQBOLLARI: TEXNIK TERMINOLOGIYANI STANDARTLASHTIRISHNING ILMIY-AMALIY ASOSLARI. *XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYALAR*, 1(6), 232-237.

17. Khashimova, K., & Kuziev, U. (2020). Participation of languages of other systems in the formation of the uzbek literary language. *Збірник наукових праць ЛОГОΣ*, 22-25.

18. Khashimova, K. D. (2021). LITERARY LANGUAGE AND SPEECH NORMS. *Theoretical & Applied Science*, (4), 27-29.

19. Djurakhanovna, K. K. (2025). PSYCHOLINGUISTICS: TEXT, SPEECH, AND THE HUMAN FACTOR. *EduVision: Journal of Innovations in Pedagogy and Educational Advancements*, 1(6), 219-223.

20. Хашимова, Х., & Пазлитдинова, Н. (2024). Роль терминологии в развитии лексического строя языка. *Зарубежная лингвистика и лингводидактика*, 2(2/S), 112-116.

21. Djuraxanovna, X. X. (2024). MUSTAQILLIK TERMINOLOGIYASINING AYRIM QIRRALARI. *Eurasian Journal of Technology and Innovation*, 2(7), 67-74.

22. Mengliev, D., Nabiyeva, D., Abdurakhmonov, A., Makhmudov, K., Nuritdinov, A., & Otemisov, A. (2025, June). Educational Text Analysis in Uzbek: Developing an NER Algorithm for Academic and Pedagogical Content. In *2025 IEEE 26th International Conference of Young Professionals in Electron Devices and Materials (EDM)* (pp. 2100-2103). IEEE.

23. Nuritdinov, A. (2025). MATNLARNI LINGVOSTATISTIK TAHLIL QILISHDA KORPUS USULLARIDAN FOYDALANISH. *Молодые ученые*, 3(19), 93-97.

24. Nuritdinov, A. (2025). KONKORDANS–LINGVISTIK TAHLIL VOSITASI SIFATIDA. *Теоретические аспекты становления педагогических наук*, 4(13), 173-178.

25. Nuritdinov, A. (2025). Korpus lingvistikasida lingvostatistik tahlil metodi. *MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI JURNALI*, 3(5).

26. Nuritdinov, A. (2024). JADID DAVRI ADABIY MUHITIGA DOIR ASARLARDAN KORPUSDA FOYDALANISH. *COMPUTER LINGUISTICS: PROBLEMS, SOLUTIONS, PROSPECTS*, 1(1).
27. Nuritdinov, A. (2022). O 'ZBEK TILI KORPUSI UCHUN ABDURAUFI FITRATNING LINGVISTIK ASARLARINI MANBA SIFATIDA OLINISHI. *COMPUTER LINGUISTICS: PROBLEMS, SOLUTIONS, PROSPECTS*, 1(1).
28. Nuritdinov, A. S. O. G. L. (2022). O'zbek tili milliy korpusi uchun jadid tilshunoslarining lingvistik asarlarini manba sifatida olinishi. *Science and Education*, 3(4), 2048-2057.